

Jolanta M. Ścibior

Materiały ze zniszczonego obiektu neolitycznego ze stanowiska 6 (Wzgórze Zawichojskie) w Sandomierzu

Zespół ze stanowiska 6 w Sandomierzu (Wzgórze Zawichojskie; ryc. 1) zebrany został przez ówczesnego pracownika Muzeum Okręgowego w Sandomierzu, G. Miliżkiewicza. Wskutek wybierania lessu zniszczona została część wzgórza, a na tym miejscu powstało wybierzysko z prawie pionową skarpą. W jednym punkcie pęknięta i podmyta ściana oderwała się i osunęła, przy czym uległa zniszczeniu najprawdopodobniej jedna jama z materiałem neolitycznym i obiekt kultury mierzanowickiej¹. Materiały wybrane z osuwiska pozbawione są kontekstu stratygraficznego, wiadomo jedynie, iż znajdowały się w kilkunastu bryłach ciemnobrunatnej ziemi, stanowiącej — jak się wydaje — wypełnisko jamy.

1. ZABYTKI KRZEMIENNE

Zespół liczy 271 artefaktów krzemiennych — fragmentów wyeksploatowanych rdzeni, wiórów, narzędzi, odłupków i odpadków. Pełną listę typów i liczebność poszczególnych kategorii przedstawia tabela I.

1.1. Rdzenie. Reprezentowane przez 6 okazów, w znacznym stopniu wyeksploatowanych i przeważnie zachowanych fragmentarycznie (tabl. I, 1—5). Jedyne rdzeń odłupkowy stanowi formę nadającą się jeszcze do wykorzystania. Stopień zachowania rdzeni wiórowych wyklucza możliwość dokładnego określenia ich kształtu, a tym bardziej rozmiarów. Łuszczeń (?) wykonany został z krzemienia jurajskiego, dwa z rdzeni wiórowych — z czekoladowego, pozostałe zaś ze świciechowskiego.

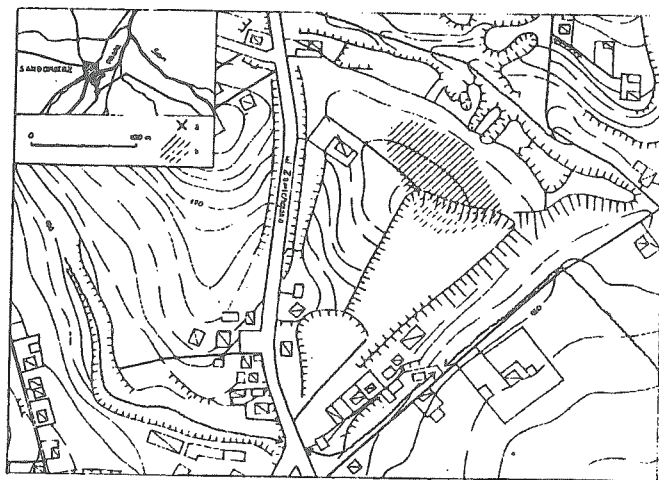
1.2. Wióry. Wśród okazów całych przeważają formy niewielkie, około 4—5 cm długości i 1—2 cm szerokości. Nieliczne tylko osiągają długość ponad 7 cm. Natomiast wśród części wiórów, i to w dodatku łamanych obustronnie, spotyka się okazy o szerokości ponad 3 cm, a zatem ich pierwotna długość musiała być odpowiednio większa, być może sięgała kilkunastu cm (tabl. I, 6—19; II, 1—21; VI, 6, 12—15). Generalnie długość okazów całych waha się w granicach 2,4—7,4 cm, szerokość (także fragmentów, 0,4—3,4 cm, grubość 0,2—1,2 cm (ryc. 2). Wykonane są z krzemienia czekoladowego i świciechowskiego, zaledwie jeden z krzemienia wołyńskiego.

1.3. Drapacze. Ta kategoria narzędzi reprezentowana

jest zaledwie przez jeden okaz odłupkowy, wykonany z krzemienia czekoladowego (tabl. III, 1).

1.4. Skrobacze-zgrzebla. Dwa narzędzia wykonane z odłupków korowych z krzemienia czekoladowego (tabl. III, 2,3), jedno z nich bardzo duże, masywne, drugie mniejsze.

1.5. Rylce. Jest to najliczniejsza kategoria narzędzi i zarazem najbardziej zróżnicowana (patrz tab. I). Obok „czystych” typów rylców występują też typy „mieszane” — rylce węglowy zdwojony połączony z klinowatym oraz węglowy z łamańcem (tabl. III, 4—7, 9—14; IV, 1—6). 14 okazów wykonano z krzemienia czekoladowego, zaledwie jeden z krzemienia świciechowskiego. Niektóre rylce wy-

Ryc. 1 Lokalizacja stanowiska 6 w Sandomierzu (Wzgórze Zawichojskie)

- a. położenie stanowiska w obrębie miasta
- b. obszar stanowiska (obecny i zniszczony)

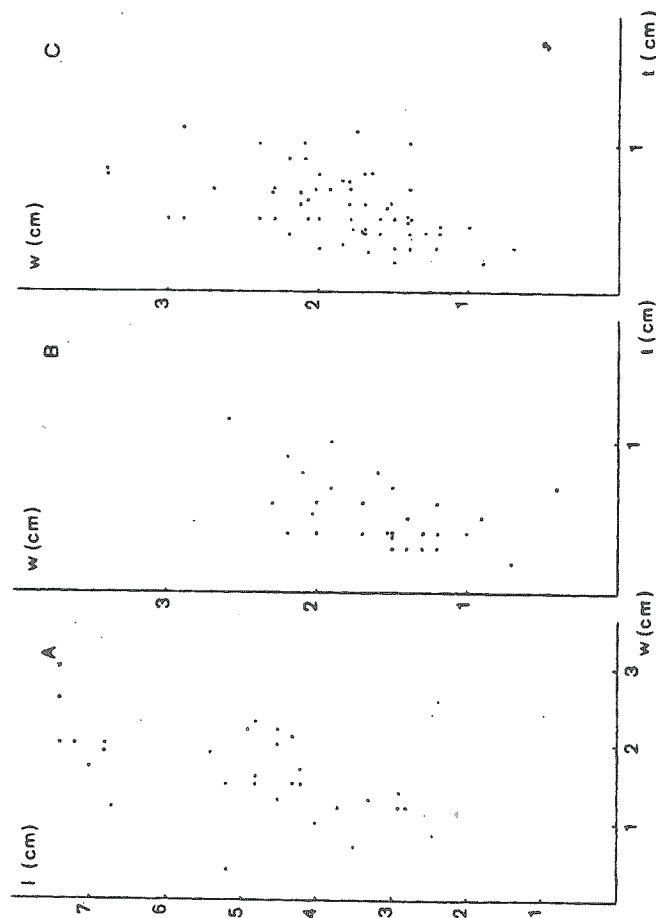
Abb. 1. Lokalisierung der Fundstelle 6 in Sandomierz (Wzgórze Zawichojskie)

- a. die Lage der Fundstelle im Rahmen der Stadt
- b. das Gebiet der Fundstelle (heutiges und zerstörtes)

Рис. 1. Локализация стоянки 6 в Сандомерже (Завихойский холм) а. расположение территории в пределах города б. площадь стоянки (сохранившаяся и разрушенная)

Tabela I. Lista typów i liczebność wyrobów krzemiennych ze stanowiska Sandomierz 6 (Wzgórze Zawichojskie)

Rdzenie i fragmenty	wiórowe	4
	odłupkowe	1
	łuszczenie (?)	1
Wióry	całe (bez kory)	25
	części wierzchołkowe	20
	części przypiętkowe	18
	obustronnie łamane	10
	korowe całe	4
	korowe fragmenty	12
Narzędzia	drapacze	1
	skrobacze-zgrzebła	2
	rylce: węglowe	3
	klinowate	5
	łamańce	4
	jedynaki	1
	kombinowane	2
	półtylczaki	2
	wiórowce: jednoboczne	1
	obuboczne	1
	zbieżne	1
	trapezy	2
	przekłuwacze	1
	wiertniki	2
	narzędzia kombinowane	4
	wióry retuszowane i ich fragmenty	10
	oblęczniki	1
	odłupki retuszowane	1
	narzędzia zębate	1
	tłuki	1
	fragmenty nieokreślonych narzędzi	6
Odpady techniczne	zatępce: wiórowe	2
	odłupkowe	1
	świeżaki	6
	rylczaki	6
	odłupki zwykłe	95
	łuszczyki	4
	okruchy	10
	Razem	271

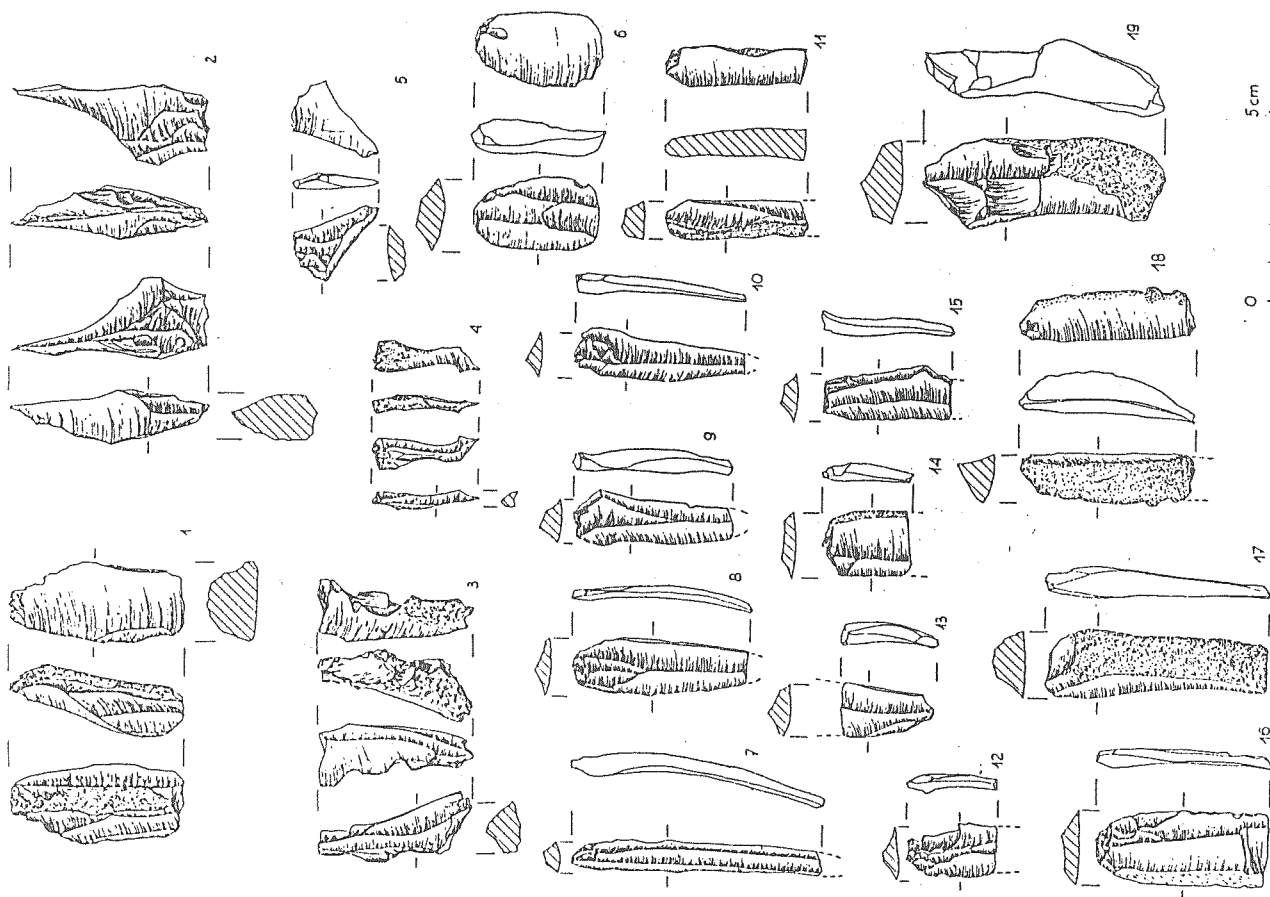

Ryc. 2. Sandomierz, stanowisko 6. Graficzne przedstawienie proporcji wiorów i ich fragmentów

1 — długość wióra, w — szerokość, t — grubość
und deren Fragmenten

1 — Länge, w — Breite, t — Dichte

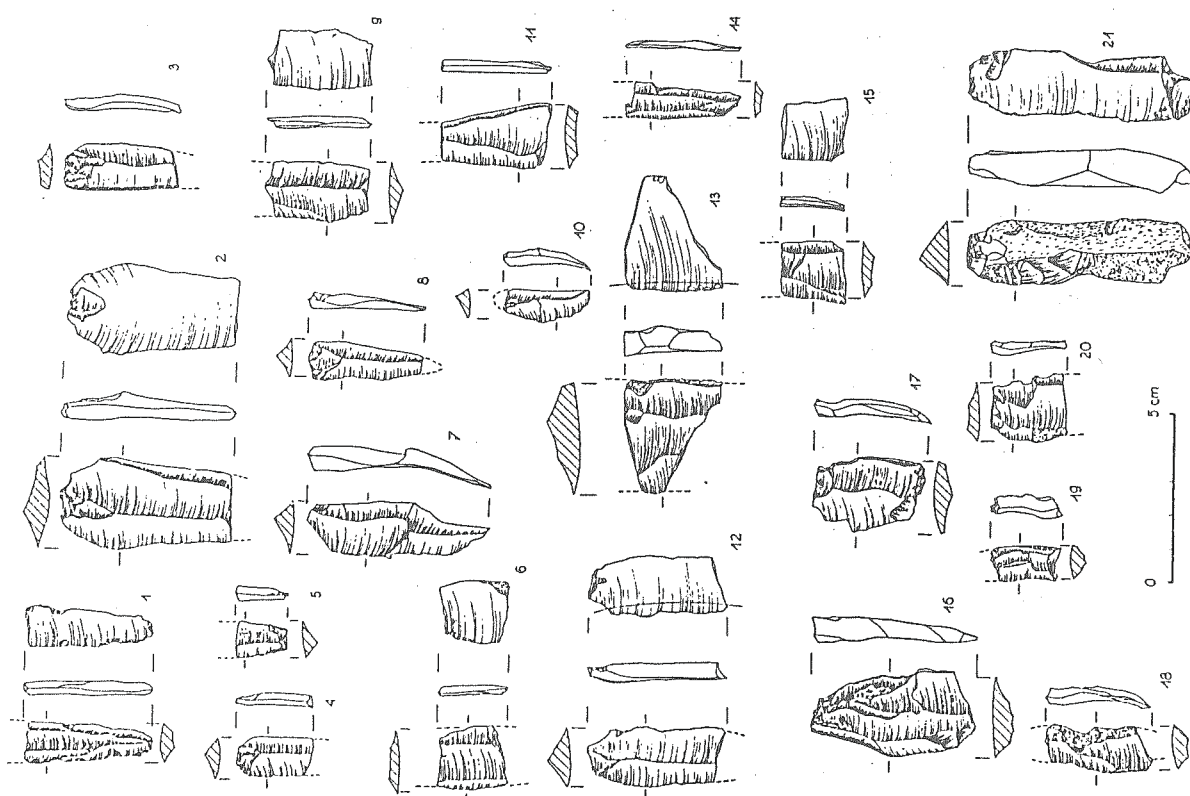
Рис. 2 Сандомеж, стоянка № 6. Графическое представление пропорции пластинок и их фрагментов

Tabl. I. Sandomierz, stanowisko 6. Materiały krzemienne

Taf. I. Sandomierz, Fundstelle 6. Feuersteinmaterialien

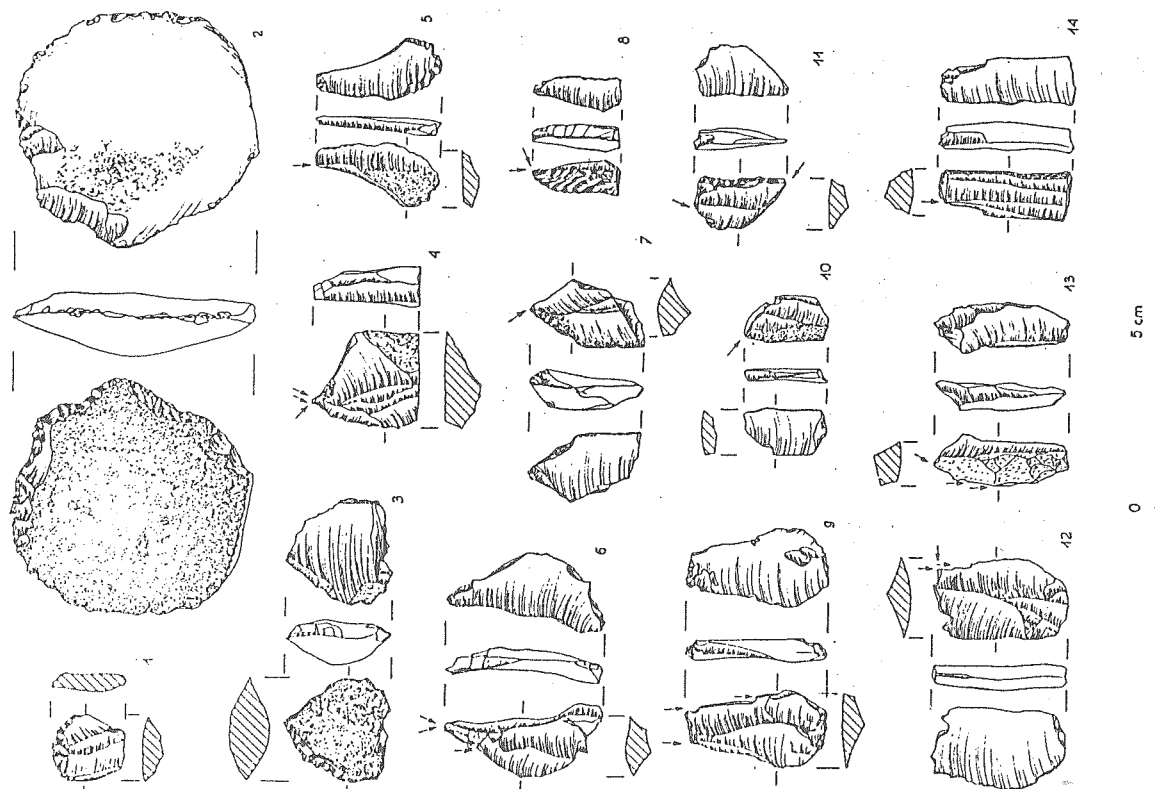
Табл. I Сандомеж, стоянка № 6. Кремневые материалы

Tabl. II. Sandomierz, stanowisko 6. Materiały krzemienne

Taf. II. Sandomierz, Fundstelle 6. Feuersteinmaterialien

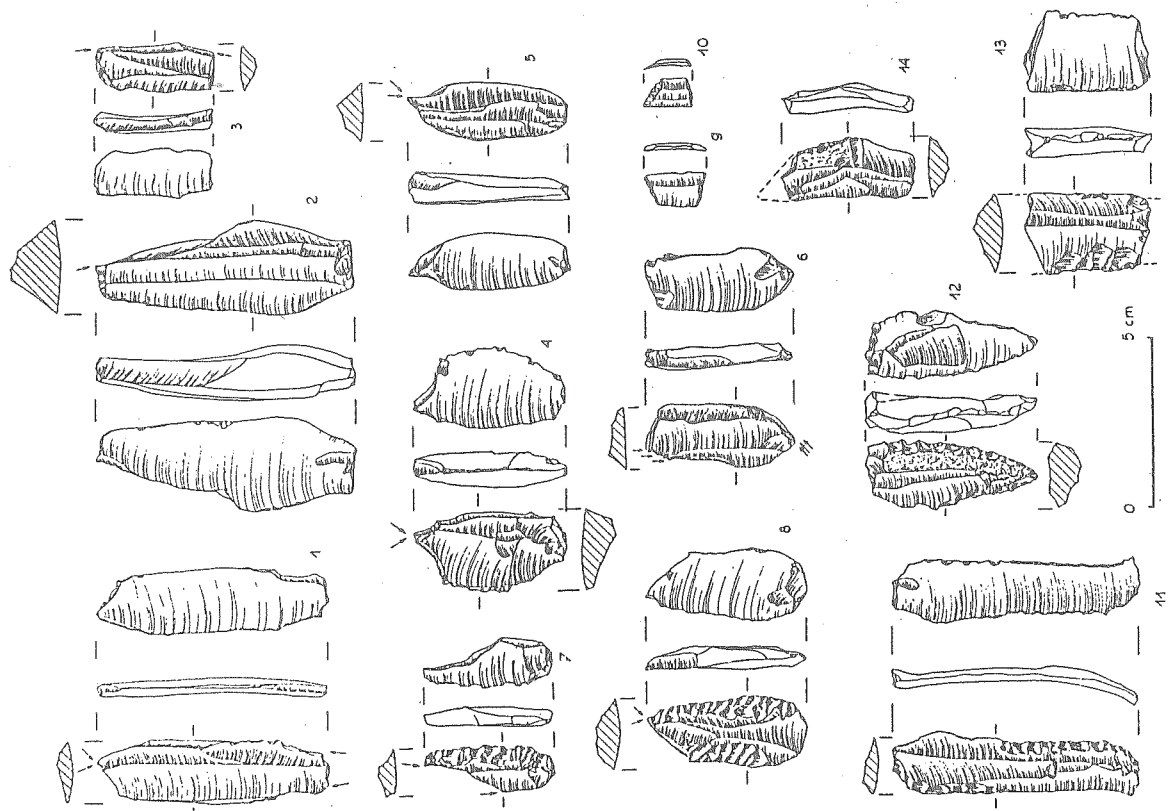
Табл. II Сандомеж, стоянка № 6. Кремневые материалы

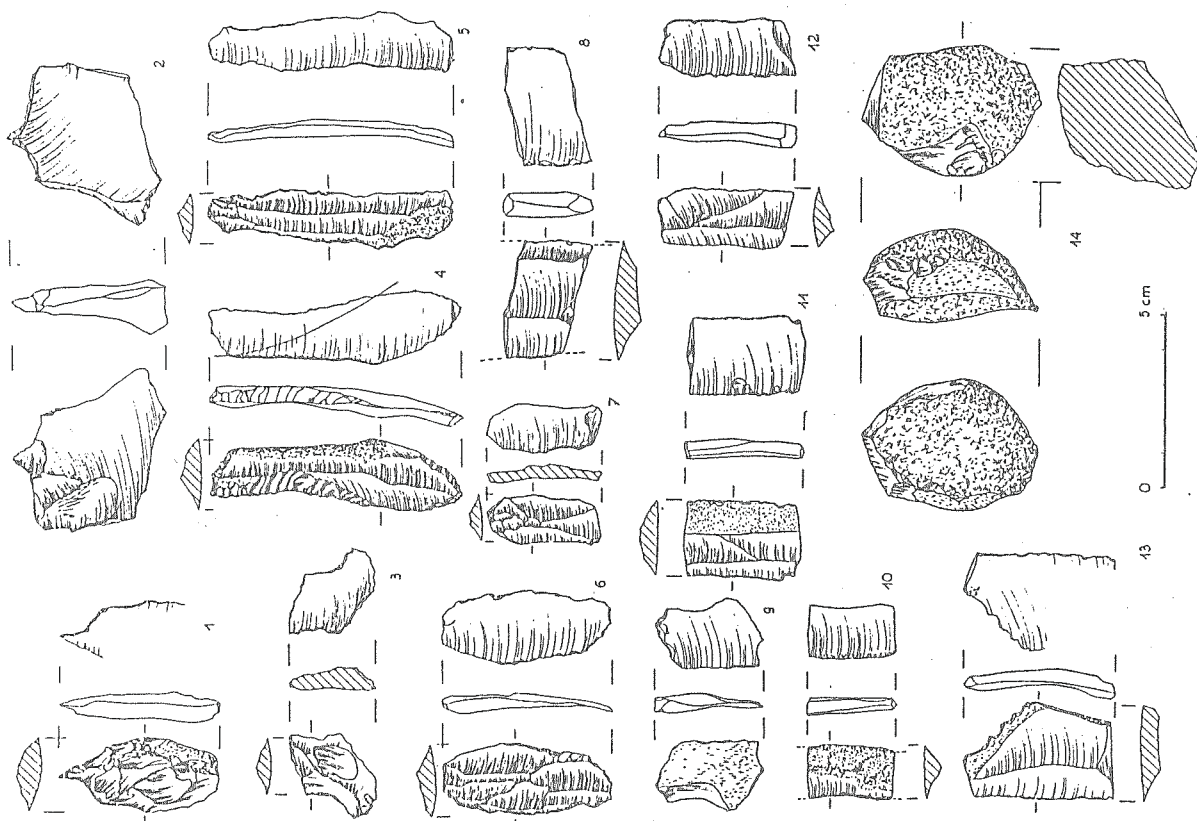
Tabl. III. Sandomierz, stanowisko 6. Materiały krzemienne

Taf. III. Sandomierz, Fundstelle 6. Feuersteinmaterialien

Табл. III Сандомеж, стоянка № 6. Кремневые материалы

Tabl. IV. Sandomierz, stanowisko 6. Materiały krzemienne
 Taf. IV. Sandomierz, Fundstelle 6. Feuersteinmaterialien
 Табл. IV Сандомеж, стоянка № 6. Кремневые материалы

Tabl. V. Sandomierz, stanowisko 6. Materiały krzemienne
 Taf. V. Sandomierz, Fundstelle 6. Feuersteinmaterialien
 Табл. V Сандомеж, стоянка № 6. Кремневые материалы

konane zostały z dużych (długich i masywnych) wiórów, charakterystycznych dla krzemieniarstwa „poprzelomowego”.

1.6. Półtylczaki. Reprezentowane przez dwa wiórowe okazy o skośnych półtylczach z krzemienia czekoladowego (tabl. IV, 14).

1.7. Wiórowce. Trzy narzędzia o bokach opracowanych charakterystycznym retuszem rynienkowym (tabl. IV, 11—13). Dwa z nich wykonano z krzemienia czekoladowego, jeden — z krzemienia świciechowskiego.

1.8. Trapezy. Dwa okazy wykonane zostały z fragmentów drobnych wiórków z krzemienia czekoladowego (tabl. IV, 9, 10).

1.9. Przekłuwacze. Zaledwie jeden, z kolcem uformowanym drobnym retuszem na wierzchołku zatępca wiórowego z krzemienia świciechowskiego (tabl. V, 1).

1.10. Wiertniki ostrokolcowe. Dwa masywne, odlupkowe narzędzia (jeden zdwojony) z krzemienia świciechowskiego (ryc. V, 2, 3).

1.11. Narzędzia kombinowane. Do kategorii tej, oprócz narzędzia składającego się z wiórowca jednobocznego, drapacza o skośnym stromym drapisku i przekłuwacza (ryc. V, 4) zaliczyłam również kombinacje wiórowca z rylcem (łamaniec + jednak + wiórowiec jednoboczny, klinowaty + wiórowiec obuboczny, klinowaty + wiórowiec obuboczny zbieżny; tabl. III, 8; IV, 7, 8), chociaż w zasadzie wg B. Balcera (1983, s. 108) w połączeniu tym rylec jest narzędziem wtórnym, powstałym w wyniku przerobienia uszkodzonego (ułamane-go) wiórowca. Wszystkie formy wykonane są z krzemienia czekoladowego.

1.12. Wióry retuszowane. 10 okazów (tabl. V, 5, 6, 8—12) z krzemienia czekoladowego i świciechowskiego, w większości łamane. Na niektórych widoczne są ślady wyświecenia.

1.13. Odlupki retuszowane. Niewielki, korowy odlupek z krzemienia czekoladowego z drobnym przykrawnym retuszem.

1.14. Oblęczniki. Jedno narzędzie wiórowe, wykonane z krzemienia świciechowskiego (tabl. V, 7)².

1.15. Narzędzia zębate. Jeden okaz (tabl. V, 13), wykonany z wierzchołkowej części wióra z krzemienia świciechowskiego.

1.16. Tłuki. Duży fragment tłuczka z krzemienia świciechowskiego (tab. V, 14).

Ponadto z materiałów krzemiennych wydzielono 6 małych fragmentów narzędzi nieokreślonego typu ze śladami retuszu (wiórowców lub wiórów retuszowanych) z krzemienia czekoladowego.

1.17. Zatępce. Kategoria odpadów technicznych, powstałych w końcowej fazie procesu przygotowania rdzenia. Często wykorzystywane były jako zwykłe wióry do wyrobu niektórych narzędzi. W zespole wystąpiły trzy okazy (tabl. VI, 4, 5, 13), w tym jeden odlupkowy, wykonane z krzemienia czekoladowego.

1.18. Świeżaki. Odpady powstałe przy zabiegu odnawiania pięty rdzenia. Wszystkie świeżaki wyróżnione w materiale krzemienym wykonane były z krzemienia czekoladowego (tabl. VI, 1—3, 7).

1.19. Rylczaki. Drobne wiórki, powstające przy wytwarzaniu rylców. W omawianym zespole znaleziono 6 takich form, przy czym szczególnie wyróżnia się jeden z rylczaków, z krzemienia wołyńskiego, ze śladami retuszu rynienkowego. Pozostałe są z krzemienia czekoladowego (tabl. VI, 8—11).

1.20. Odlupki. Formy różnej wielkości, z krzemienia czekoladowego, świciechowskiego oraz z krzemienia nieokreślonego gatunku (silnie przepalone).

1.21. Łuszczyki. 4 drobne okazy z krzemienia czekoladowego i świciechowskiego.

1.22. Okruchy. Bezpostaciowe formy różnej wielkości; krzemień czekoladowy, świciechowski i narzutowy.

W inwentarzu zdecydowanie przeważa krzemień czekoladowy (około 70%), drugie miejsce zajmuje świciechowski, pozostałe gatunki krzemieni stanowią niewielką domieszkę bez praktycznego znaczenia. Skład surowcowy zespołu przedstawia tabela II.

2. ZABYTKI KAMIENNE

2.1. Duży przyobuchowy fragment siekiery (tabl. VI, 16) z szarobieżowego łupku ilastego.

2.2. Mały odlupek z siekiery (tabl. VI, 17) z takiego samego surowca.

Duże formy narzędziowe typu siekier wykonane z różnego rodzaju skał (łupki ilaste, metamorficzne, piaszkowce i in.) towarzyszą zwykle zespołom zaliczanym do tzw. kultur pochodzenia południowego (zwanych też „cyklem lendzielsko-polgarskim”), przy braku podobnych form wykonanych z krzemienia³.

2.3. Fragment narzędzia (rozcieracza?) wykonanego z czerwonego piaszkowca (tabl. VII, 1).

3. CERAMIKA

Neolityczny zespół ceramiczny składa się z 664 fragmentów naczyń. Ponadto w formie domieszki wystąpiło 7 fragmentów ceramiki kultury mierzanowickiej, 1 fragment ceramiki kultury lużyckiej oraz 2 ułamki naczyń późnośredniowiecznych (XIV—XV w.). Jedenaście fragmentów ceramiki neolitycznej wykazuje ewidentne cechy kultury malickiej. Pozostałe, t.j. 653 zaliczyłam do kultury lubelsko-wołyńskiej (dalej KLW)⁴. Wśród nich wyróżniłam fragmenty należące do 4 grup technologicznych.

3.1. Technologia.

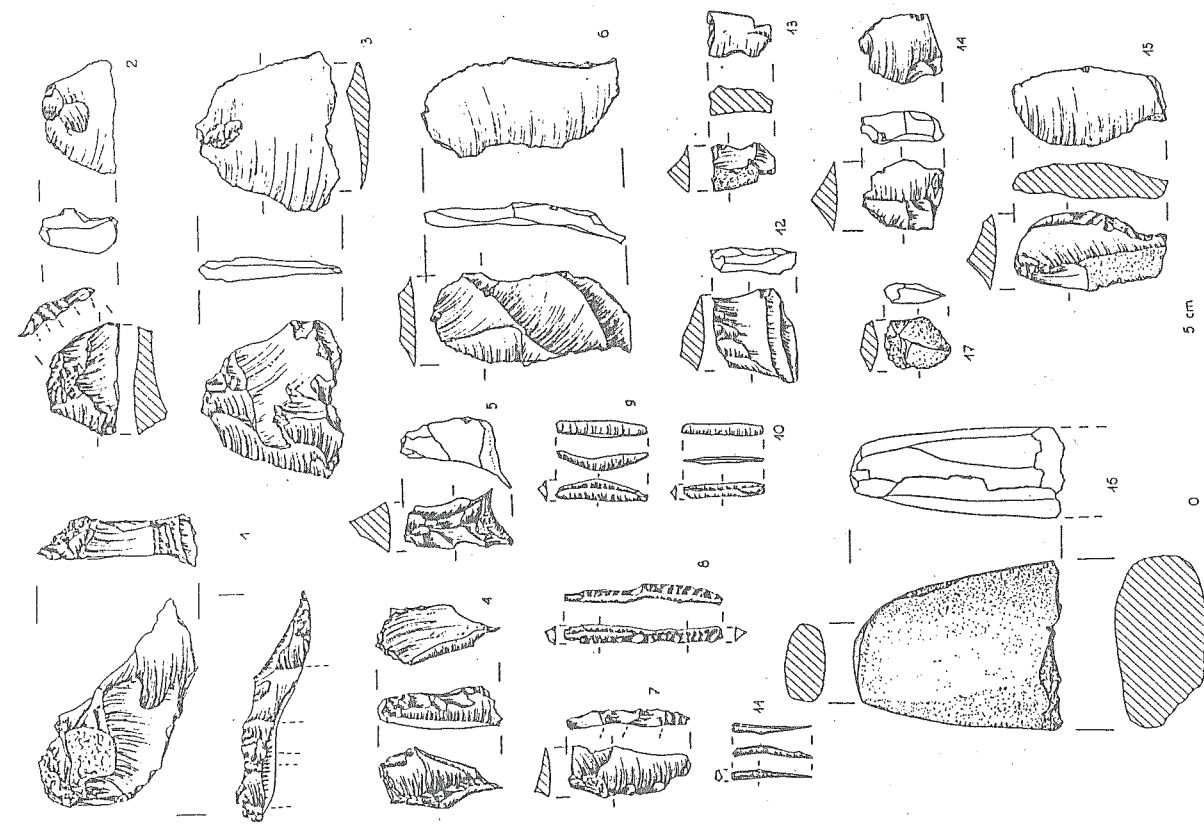
3.1.1. Grupa technologiczna I (dalej gt I). Masa ceramiczna tej grupy charakteryzuje się brakiem widocznej domieszki lub też domieszką niewielkiej ilości drobnoziarnistego piasku, który może zresztą stanowić naturalny, a nie intencjonalny składnik gliny. Powierzchnie naczyń są z reguły opracowane starannym długotrwałym wygładzaniem, równe. Wypały naczyń bardzo dobry. Przełomy zwarte, jednolite, barwy najczęściej ciemnoszarej lub szarej. Barwa powierzchni zróżnicowana — od ciemnoszarej poprzez szarą, szarobrunatną, brunatną, ceglastą do szaropomarańczowej i szarżółtej. Grubość ścianek naczyń waha się w granicach 2—5 mm. Gt I charakteryzuje prze-

Tabela II. Skład surowcowy inwentarza krzemiennoego ze stanowiska Sandomierz 6 (Wzgórze Zawichojskie).

Gatunek krzemienia	Ilość	%
czekoladowy	189	69,98
świeciechowski	74	27,06
wołyński	2	0,74
jurajski	1	0,37
narzutowy	1	0,37
nieokreślony/przepalony	4	1,48
Razem	271	100,00

Tabela III. Cechy technologiczne ceramiki i ich frekwencja w grupach technologicznych ceramiki KLW ze stanowiska 6 w Sandomierzu

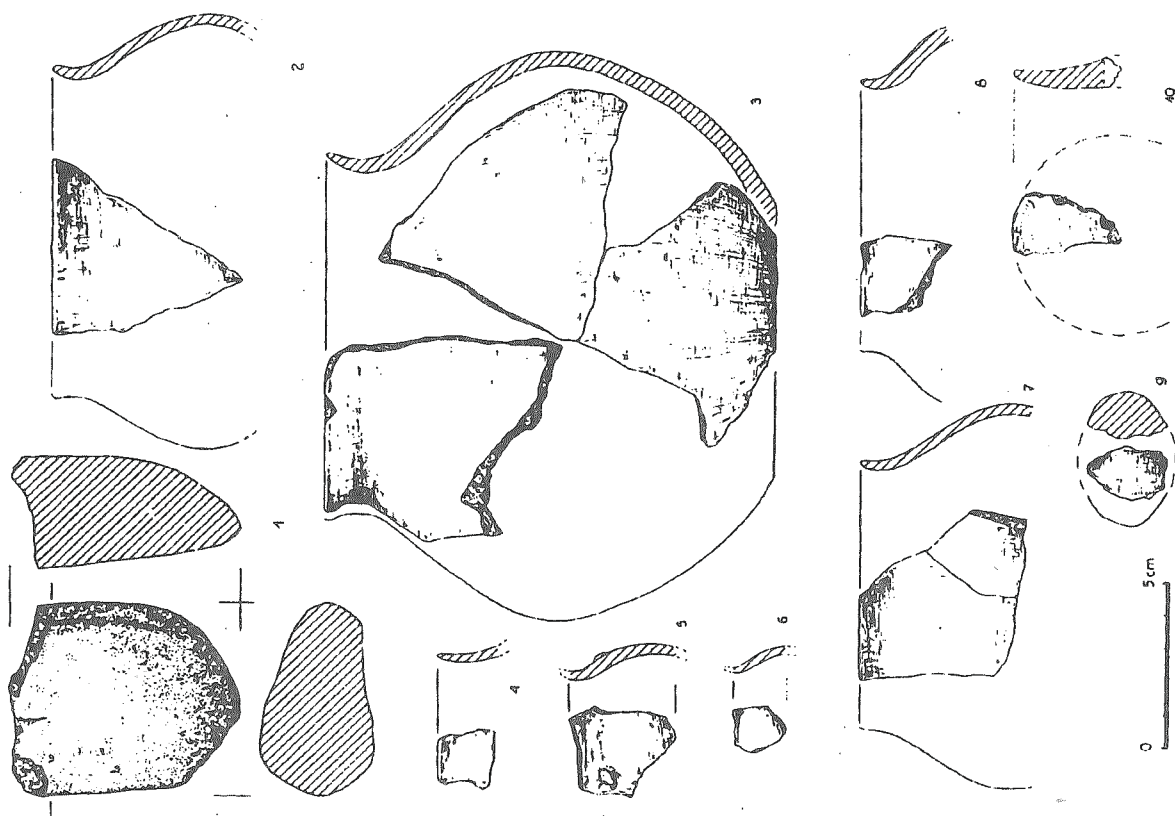
Cechy		gt I	gt II	gt III	gt IV
domieszka	piasek	+	++	+	+
	tłuczeń ceramiczny		++	+++	++
	tłuczeń kamienny			+	
	organiczna				+
	drobnoziarnista 0—1,5 mm	+	++	+	
	średnioziarnista 1,5—3 mm		+	++	+
	gruboziarnista 3 mm				+
	bardzo mało	++	+		
	mało	+	++	+	
	średnio			++	+
	dużo				+
powierzchnie	wyświecane	+	+		
	gładkie, równe	++	+	+	
	gładkie, pofalowane		+	+	+
	chropowate				++
wypał	bardzo dobry	+	+		
	dobry		+	+	+
	słaby				++
przełom	jednolity	+	++		
	warstwowy		+	++	+
	granulowany			+	++
Liczba fragmentów w zespole		59	140	225	229

Tabl. VI. Sandomierz, stanowisko 6. Materiały krzemienne (1—15) i kamienne (16, 17)

Taf. VI. Sandomierz, Fundstelle 6. Feuersteinmaterialien (1—15) und Steinmaterialien (16, 17)

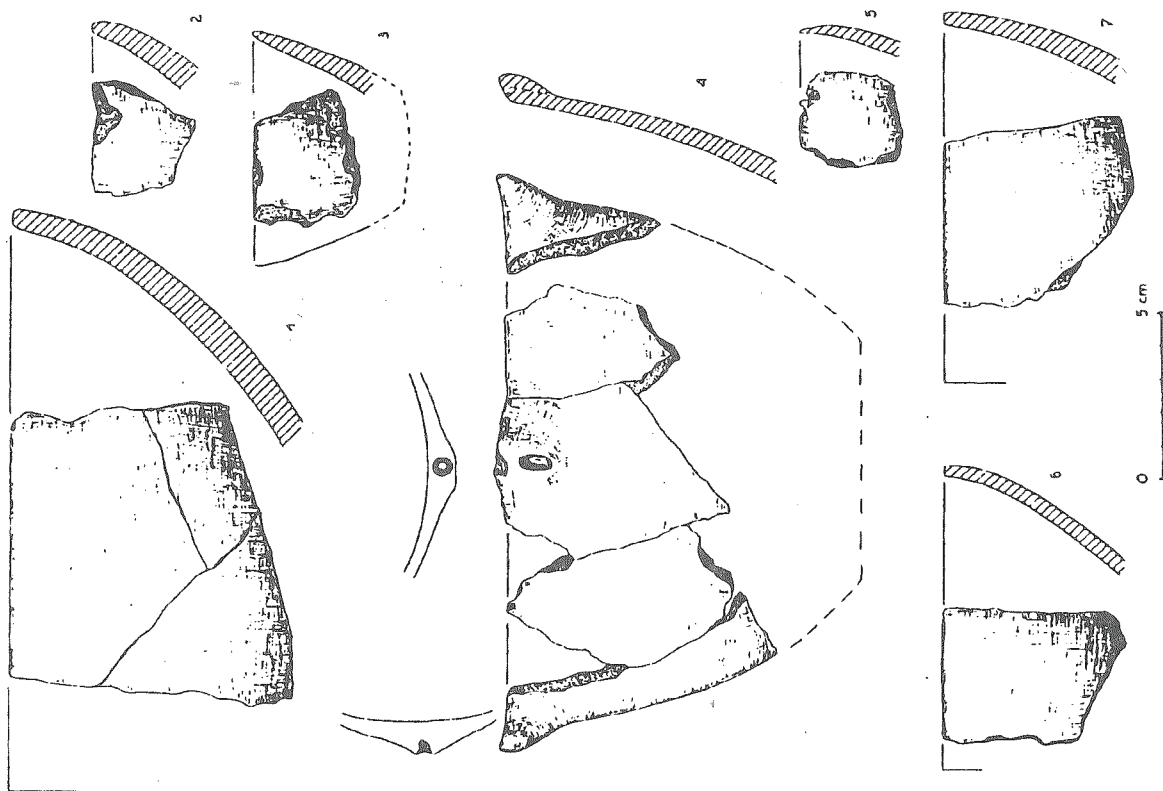
Табл. VI Сандомеж, стоянка № 6. Кремневые (1—15) и каменные (16, 17) материалы

Tabl. VII. Sandomierz, stanowisko 6. Narzędzie (rozcieracz?) kamienne (1) i materiały ceramiczne

Taf. VII. Sandomierz, Fundstelle 6. Steingerät (Zerreiber ? — 1) und keramische Materialien

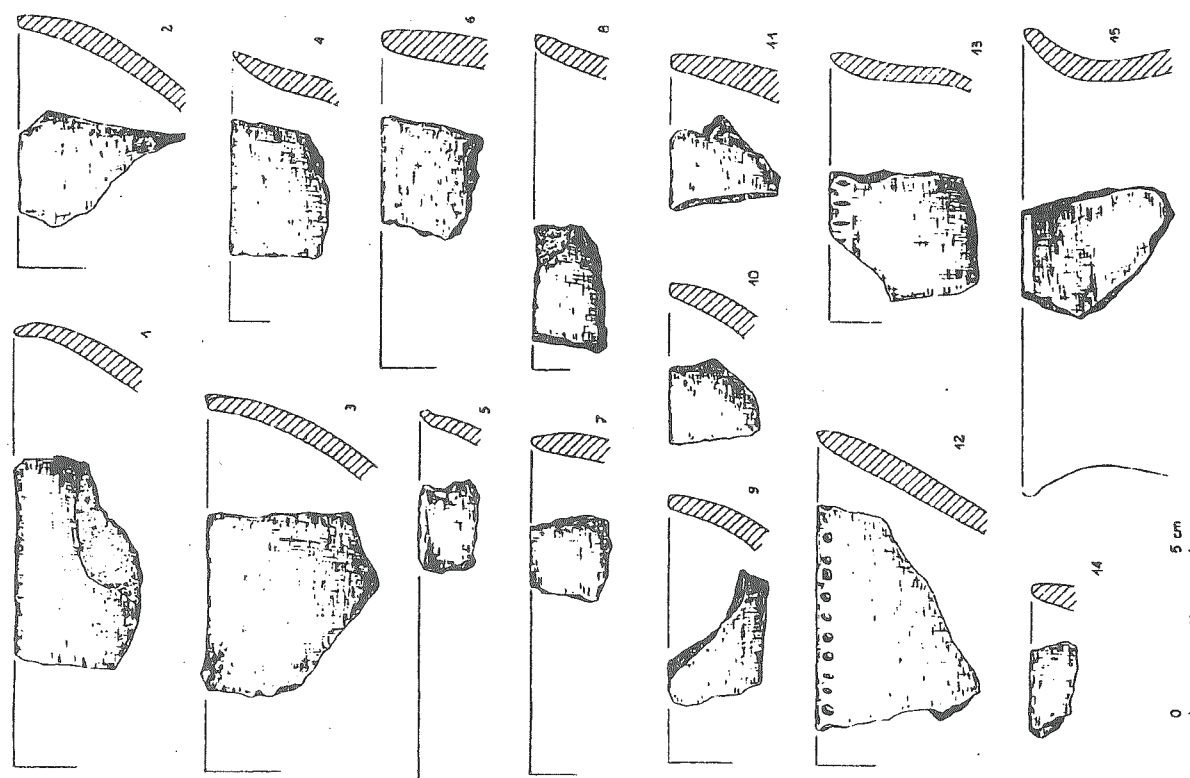
Табл. VII Сандомеж, стоянка № 6. Каменные орудия (растиратель — 1) и керамические материалы

Tabl. VIII. Sandomierz, stanowisko 6. Materiały ceramiczne

Taf. VIII. Sandomierz, Fundstelle 6. Keramische Materialien

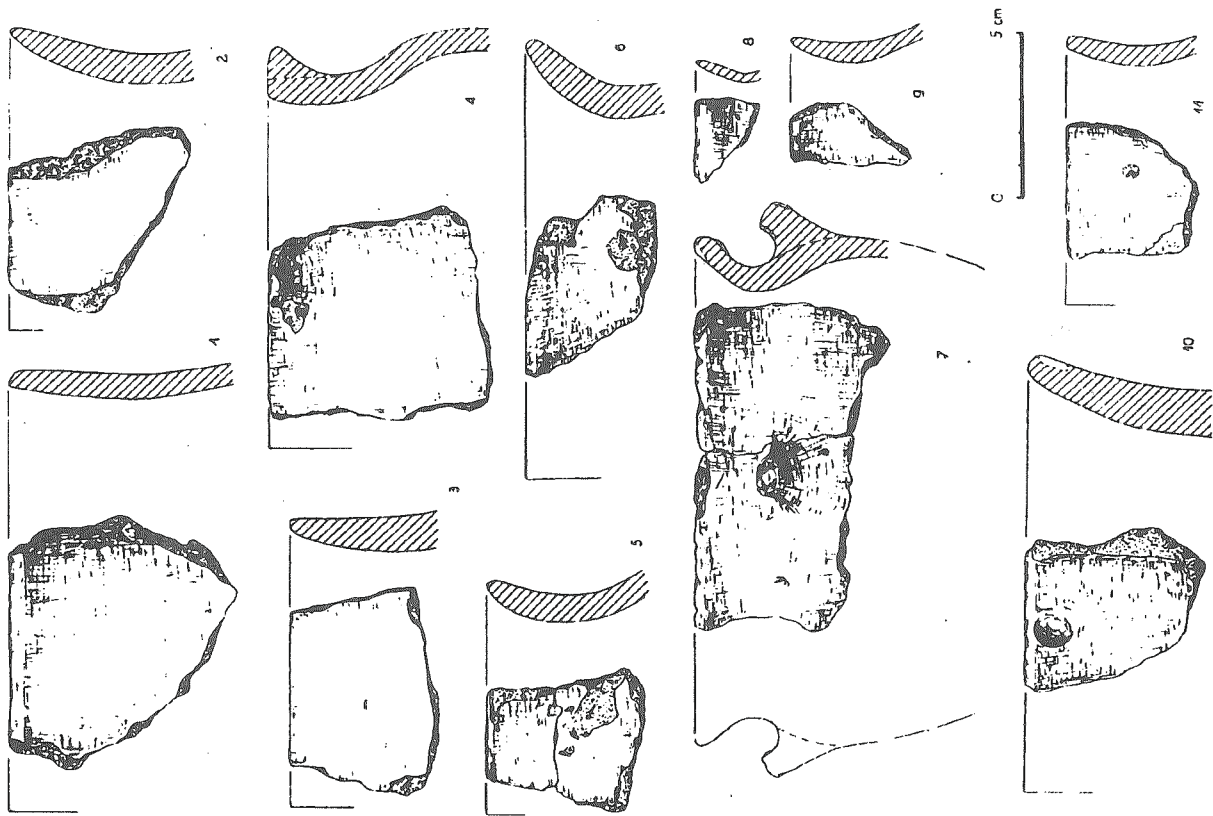
Табл. VIII Сандомеж, стоянка № 6. Керамические материалы

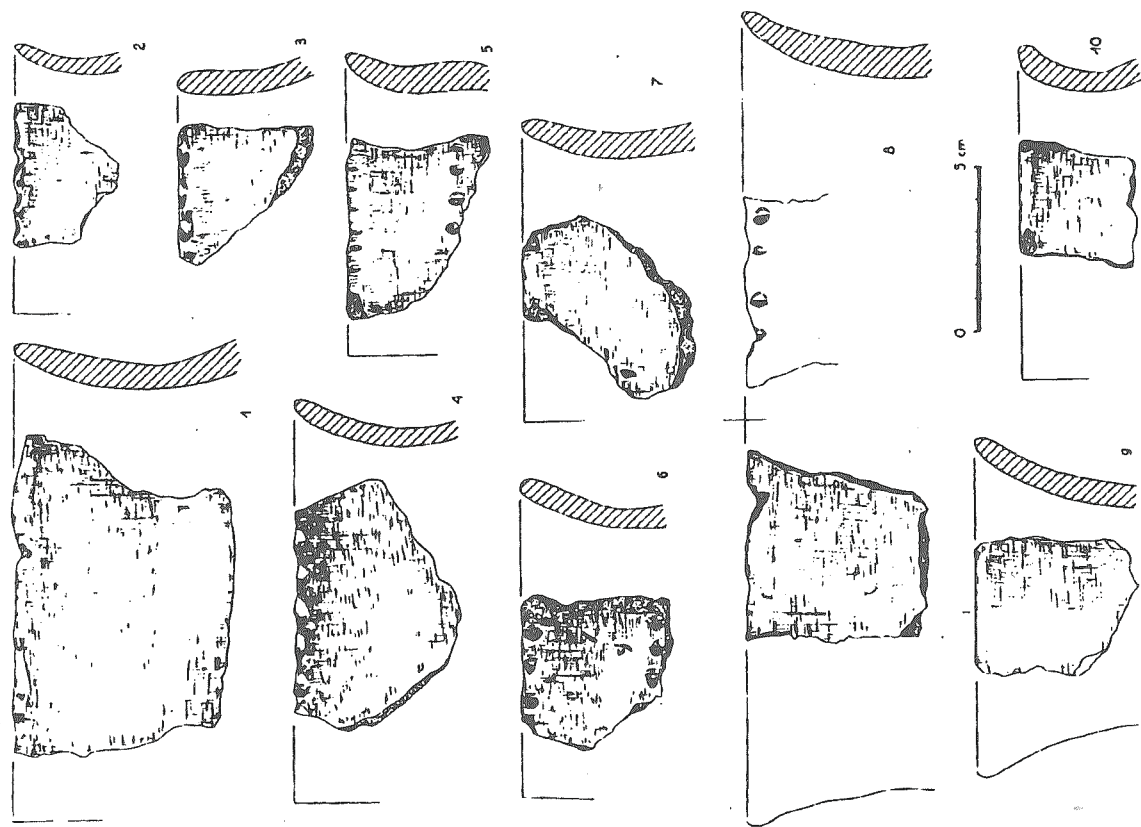
Tabl. IX. Sandomierz, stanowisko 6. Materiały ceramiczne

Taf. IX. Sandomierz, Fundstelle 6. Keramische Materialien

Табл. IX Сандомеж, стоянка № 6. Керамические материалы

Tabl. X. Sandomierz, stanowisko 6. Materiały ceramiczne
 Taf. X. Sandomierz, Fundstelle 6. Keramische Materialien
 Табл. X Сандомеж, стоянка № 6. Керамические материалы

Tabl. XI. Sandomierz, stanowisko 6. Materiały ceramiczne
 Taf. XI. Sandomierz, Fundstelle 6. Keramische Materialien
 Табл. XI Сандомеж, стоянка № 6. Керамические материалы

ważnie małe naczynia — czarki i niektóre misy (tabl. VII, 2, 4—8; XV, 2, 5, 9).

3.1.2. Grupa technologiczna II (gt II). Masa ceramiczna różni się zasadniczo od gt I obecnością domieszki drobnoziarnistego tłucznia ceramicznego, niekiedy spotykane są również ziarna średniej wielkości. Opracowanie powierzchni niemal równie staranne, jak w gt I, chociaż znacznie rzadziej pojawia się wyświecanie, natomiast spotykane są powierzchnie gładkie, ale lekko pofalowane. Przełomy zasadniczo jednolite i zwarte, bardzo rzadko warstwowe, szare lub ciemnoszare. Barwa powierzchni zróżnicowana podobnie jak w przypadku gt I. Grubość ścianek naczyń 2—7 mm. Grupa spotykana wśród czarek, mis różnej wielkości, małych amforek, a także być może naczyń wazowatych i innych typów, nieokreślonych ze względu na fragmentaryczny stan zachowania materiałów (tabl. VII, 3; VIII 3—7; IX, 1—5; X, 8; XII, 2—7, 9, 10, 13—15; XIV, 1—3; XV, 1, 3).

3.1.3. Grupa technologiczna III (gt III). W masie ceramicznej przeważa domieszka średnioziarnistego tłucznia ceramicznego, spotykany jest również piasek oraz — sporadycznie — tłuczeń kamienny (łupki ilaste i metamorficzne). Powierzchnie naczyń na ogół gładkie, równe lub pofalowane, mniej starannie i zapewne krócej gładzone, niż naczynia z gt I i II. Wypał dość dobry, przełomy warstwowe, sporadycznie granulowane, szare lub ciemnoszare. Barwa powierzchni zróżnicowana identycznie jak w przypadku gt I i II. Grubość ścianek 3—12 mm. W gt III spotyka się największą ilość typów naczyń — duże formy podobne do czarek, misy, wazy, amfory i garnki (tabl. VIII 1, 2; IX, 6—15; X, 1—7, 9—11; XI, 1, 8, 11, 12; XIV, 7—9; XV, 4, 6—8, 10, 11).

3.1.4. Grupa technologiczna IV (gt. IV). Najbardziej charakterystyczna cecha tej grupy to bardzo duża ilość domieszki, głównie tłucznia ceramicznego średnio- i gruboziarnistego, ale także domieszki organicznej (sieciska, plewy?). Powierzchnie naczyń są albo dość gładkie, pofalowane, niekiedy z wystającymi ziarnami domieszki, albo chropowate, niewygładzane lub schropowaczone wskutek wypalenia się organicznych części. Przełomy najczęściej granulowane, niekiedy warstwowe, szare lub ciemnoszare, powierzchnie przeważnie szarobrunatne, brunatne, ceglaste, szaropomarańczowe lub szarozółte. Grubość ścianek od 5 do 20 mm, w częściach przydennych naczyń nawet większa. Najczęściej spotykaną formą naczynia w gt IV jest garnek, być może w tej samej konwencji wykonane były niektóre naczynia wazowate, a także duże misy (tabl. XIII, 16, 17, 20—22; XIV, 4—6).

3.2. Formy naczyń

Najbardziej typową formą, rozpowszechnioną na całym obszarze występowania KŁW jest niewielkie na ogół naczynie, zwane w literaturze „czarką” (Z. Podkowińska 1953; S. Nosek 1955; J. Gurba 1973; J. Gurba, A. Jasiński 1963; J. Kowalczyk 1954—1955; A. Kempisty 1962 i in.). Są to formy kształtu zbliżonego do spłaszczonego gruszkowatego, z krótką, zwężającą się szyjką, często z wywiniętym brzegiem (tabl. VII, 2—8), licznie reprezentowane w omawianym zespole. Obok nich występują rozmaite typy mis — płytkie, płaskie (tabl. VIII, 1, 2, 5, 6;

I X, 1, 3, 5, 7—10) i głębokie (tabl. VIII, 3, 4, 7; IX, 2, 4, 6, 11). Niektóre z czarek i mis posiadają zgrubienia na brzegach (guzki), niekiedy przekłute (tabl. VIII, 3, 4). Wystąpiły również dużych rozmiarów wazy i garnki (tabl. IX, 12—15; 12, 13), z których zachowało się sporo niecharakterystycznych fragmentów środkowych części, a także formy zbliżone do amfor, sądząc po ukształtowaniu niektórych brzegów (tabl. XII) oraz obecności uch (tabl. XIII, 21, 22). Większość drobnych fragmentów brzegowych i przydennych, nie wspominając nawet o środkowych, nie da się jednak z całą pewnością przypisać jakimkolwiek typowi ze względu na brak cech charakterystycznych.

3.3. Zdobienie ceramiki

W materiale ceramicznym ze stanowiska 6 w Sandomierzu występuje wyłącznie zdobienie plastyczne. Są to wszelkiego rodzaju ucha, guzki, dołki paznokciowe, nakłucia i listwy. Nie stwierdziłam obecności malowana naczyń białą farbą ani innych typów zdobienia prócz wymienionych wyżej.

3.3.1. Ucha. W omawianym zespole pojawiło się kilka rodzajów tych elementów zdobniczych, z rzadka tylko zapewne pełniących również jakieś funkcje użytkowe. Wśród nich wyróżniają się tzw. ucha rożkowate, charakterystyczne raczej dla dużych naczyń (amfor), same dużych rozmiarów, z dużym pionowym otworem (tabl. XIII, 21, 22). W analizowanym materiale były one nieliczne. Obok nich wystąpiły niewielkie nalepiane uszka przekłute poziomo (tabl. XIII, 18, 19). Na jednym fragmencie brzegowym zachował się ślad po dużym uchu wałeczkowatym (tabl. XIII, 20).

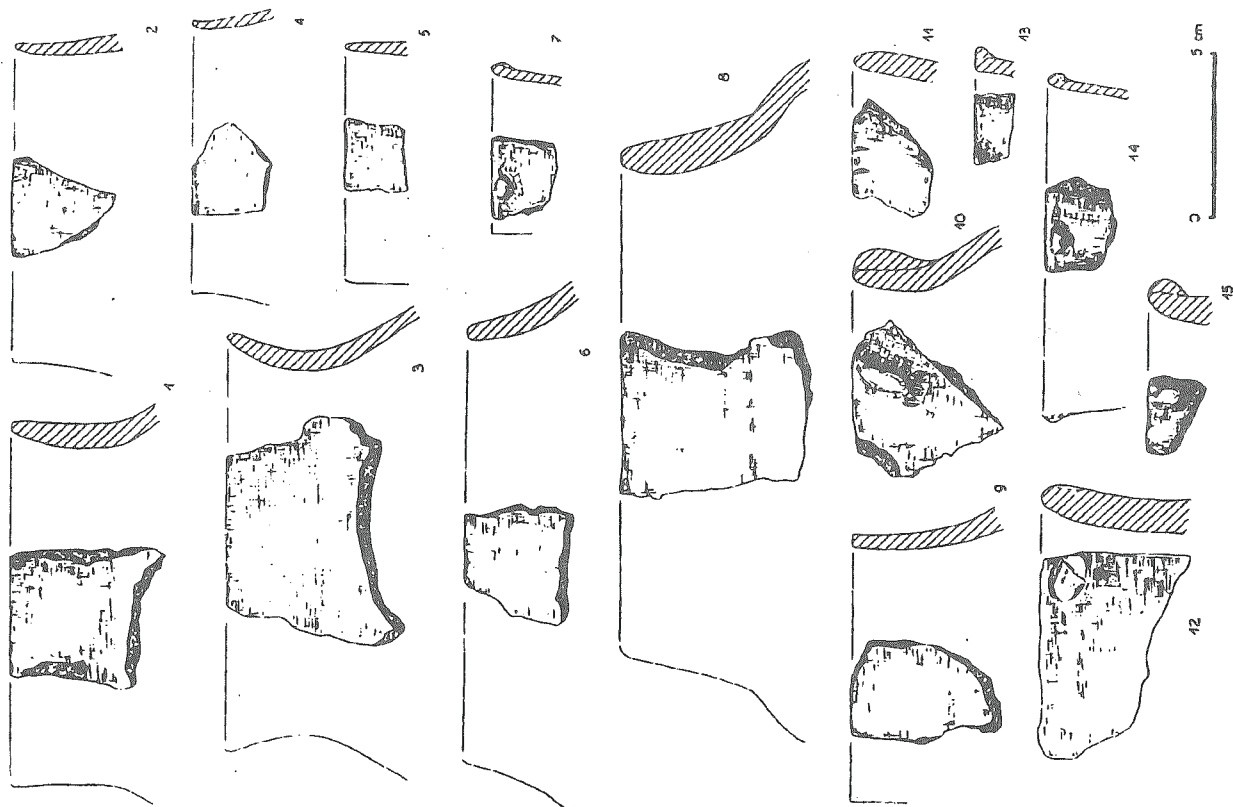
Rodzajem zdobienia pośrednim między uchem a guzkiem jest pionowo przekłuty guzek — „języczek” wyciągnięty z brzegu naczynia (tabl. VIII, 4; XII, 14).

3.3.2. Guzki. Wyróżniłam trzy rodzaje tego typu zdobienia — guzki okrągłe, nalepiane na naczyniach pod brzegiem (tabl. VII, 5; XII, 7, 15) lub niżej, na załomie brzuśca (tabl. XIII, 1—7), guzki podłużne, pionowe (tabl. XII, 10) — w analizowanym materiale nieliczne oraz guzki — „języczki”, wyciągane z brzegów naczyń (tabl. VII-I, 3, 4; IX, 3; XII, 13). Jest to najczęściej spotykany rodzaj guzka w omawianym zespole.

3.3.3. Dołki paznokciowe. Jest to bardzo często stosowany w pradziejach typ zdobienia plastycznego, w materiale ceramicznym ze Wzgórza Zawichojskiego bardzo licznie reprezentowany. Zdobione są nimi krawędzie naczyń (tabl. X, 7; XI, 2—4, 8), brzegi od strony wewnętrznej i zewnętrznej (tabl. IX, 12; XI, 5, 6, 8), spotyka się również rzędy dołków poniżej brzegu, na szyjce naczyń (tabl. XI, 6; XIII, 12, 13, 13) lub na obwodzie dna (tabl. XIV, 3).

3.3.4. Nakłucia. Spotykane nielicznie, w postaci okrągłych lub podłużnych dołczków wykonanych patykiem lub zaostrzoną kością (tabl. IX, 13; XI, 5; XIII, 8—11, 19). Niekiedy nakłuciami zdobione są również guzki lub ich okolice (tabl. XIII, 5—7), a także dna (tabl. XIV, 1—2).

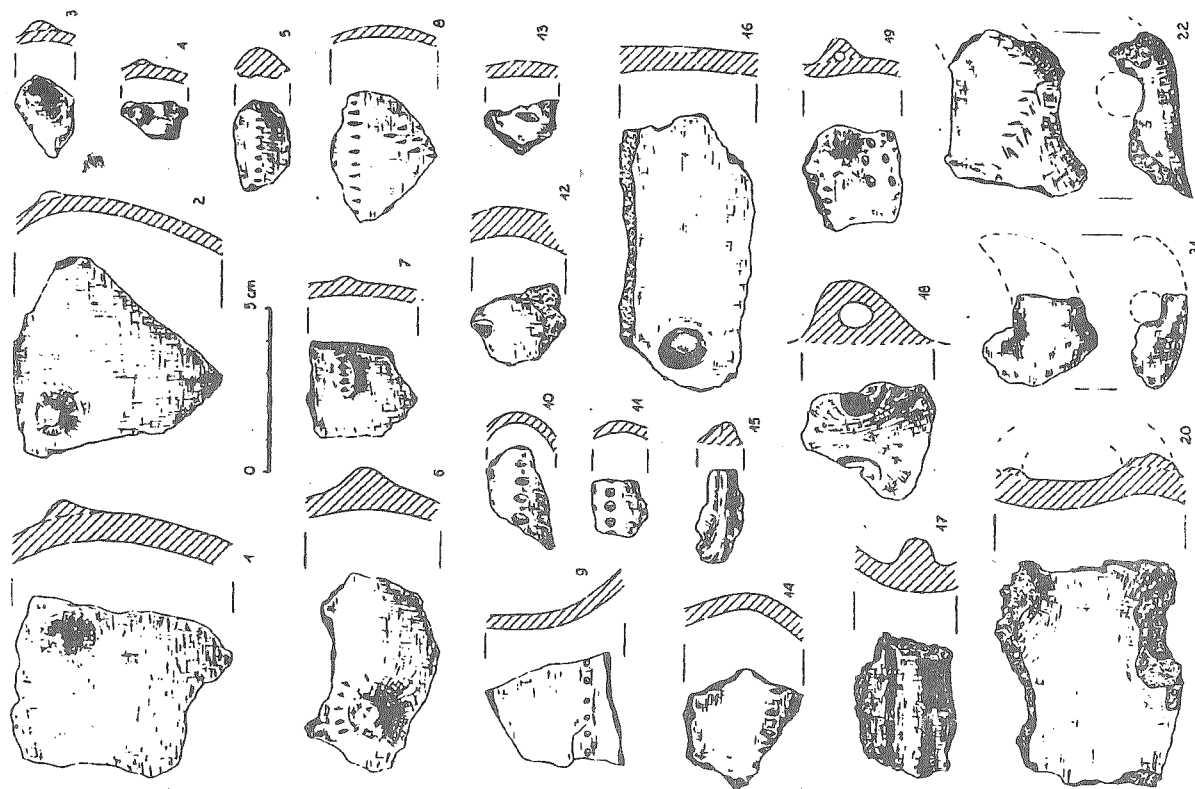
3.3.5. Listwy plastyczne. Spotykane niezbyt często, niezdobione (tabl. XIII, 15, 17), występują też

Tabl. XII. Sandomierz, stanowisko 6. Materiały ceramiczne

Taf. XII. Sandomierz, Fundstelle 6. Keramische Materialien

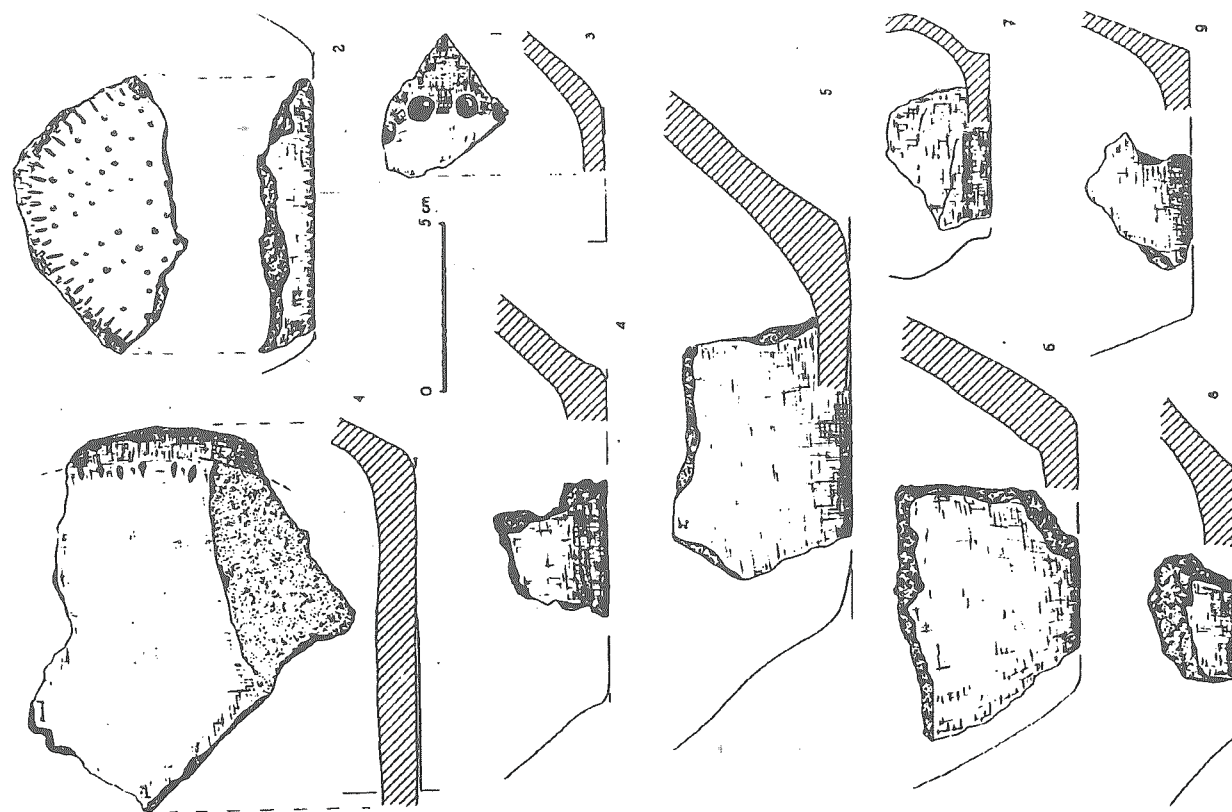
Табл. XII Сандомеж, стоянка № 6. Керамические материалы

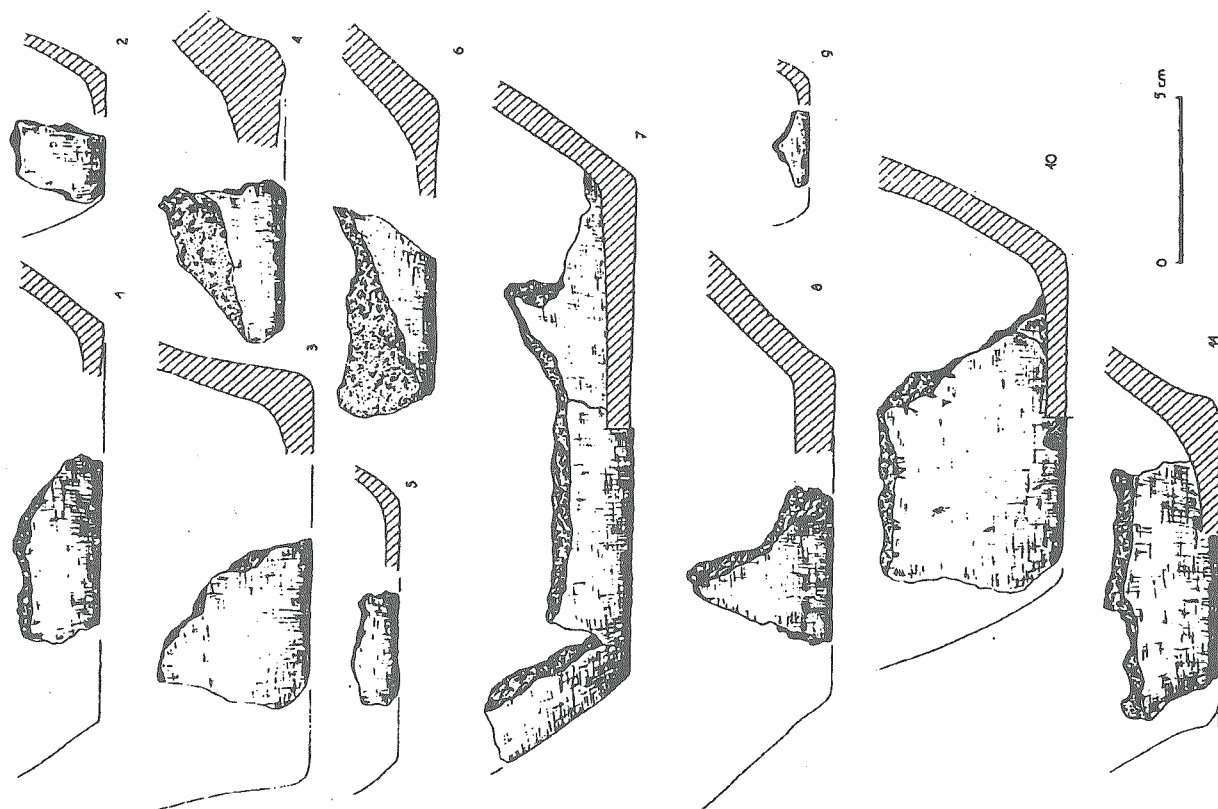
Tabl. XIII. Sandomierz, stanowisko 6. Materiały ceramiczne

Taf. XIII. Sandomierz, Fundstelle 6. Keramische Materialien

Табл. XIII Сандомеж, стоянка № 6. Керамические материалы

Tabl. XIV. Sandomierz, stanowisko 6. Materiały ceramiczne
 Taf. XIV. Sandomierz, Fundstelle 6. Keramische Materialien
 Табл. XIV Сандомеж, стоянка № 6. Керамические материалы

Tabl. XV. Sandomierz, stanowisko 6. Materiały ceramiczne
 Taf. XV. Sandomierz, Fundstelle 6. Keramische Materialien
 Табл. XV Сандомеж, стоянка № 6. Керамические материалы

niekiedy w postaci zgrubień na szyjce naczyń i wówczas zdobione są rzędem dołków paznokciowych (tabl. XI, 5).

Wytapiło również nacinanie krawędzi dna (tabl. XIV, 2).

3.4. Inne przedmioty ceramiczne

Reprezentowane są przez fragmenty dwóch przeszłików (tabl. VII, 9, 10). Jeden z nich był płaski, krążkowaty, drugi stanowił formę zbliżoną do dwustożkowej.

Analiza materiału krzemienno-ceramicznego wskazuje na złożoność i pewien interesujący aspekt zagadnienia chronologii i przynależności kulturowej zespołu. Napisałam wcześniej, że zaliczyłam materiały do K LW, ponieważ mimo nasuwających się chwilami wątpliwości wykazują nieco odmienne cechy od wydzielonych jedenastu fragmentów ewidentnie „malickich”. Zastanawiający jest fakt obecności fragmentów ceramicznych stanowiących niejako „fuzję” cech obu kultur, np. fragmenty o technologii charakterystycznej dla K LW, a zdobione na sposób późnomalicki — rzeszowski — wiszącymi trójkątami utworzonymi z nakłuc bądź rzędami czy grupami małych, okrągłych dołczków⁵. Podobne problemy pojawiają się w momencie analizowania materiałów krzemienno-ceramicznych. Zdecydowanie lubelsko-wołyńską cechą jest obecność retuszu rynienkowego skośnego, który wprawdzie pojawia się już nieco wcześniej (B. Balcer 1983, s. 94), ale raczej sporadycznie. Fakt występowania mokrolitów oraz daminacja rylców w grupie narzędzi świadczą jedynie o przynależności do późnej fazy rozwojowej krzemieniarstwa (B. Balcer 1983, s. 115). Obecność krzemienia wołyńskiego jest raczej symboliczna (poniżej 1%).

W latach 1981—1989 badania wykopaliskowe na stanowisku 6 prowadziła Hanna Kowalewska-Marszałek z IHKM PAN. Ich efektem jest — poza zbadaniem obiektów osadowych — odkrycie rowów podobnych do otaczających osadę w Złotej na stanowisku Grodzisko I (Z. Podkowińska 1953), w Strzyżowie (Z. Podkowińska 1960, a także w Bronocicach (J. Kruk, S. Milisauskas 1981; 1985). Wyniki badań doczekały się zaledwie bardzo ogólnej publikacji w języku niemieckim (H. Kowalewska-Marszałek 1990), nie licząc wzmianek w Informatorze Archeologicznym (np. H. Kowalewska-Marszałek 1984, s. 50—51; 1986, s. 31)⁶. Niestety, nie znam całości materiałów ze wspomnianych badań, wiadomo mi jedynie, że w inwentarzu ceramicznym znalazły się fragmenty ze śladami malowania białą farbą, ucha rożkowate, fragmenty brzegowe z guzkami pod krawędzią, a także fragmenty importowanej ceramiki zakarpackiej (H. Kowalewska-Marszałek 1990, s. 245), związanej najpewniej z fazą IIIb kompleksu polgarskiego (późną kulturą tiszapolgarską) wg podziału S. Šiški (1968, s. 138). Odpowiada to również sytuacji inwentarza krzemienno-ceramicznego z obecnością „poprzelomowych” makrolitów — przełom w krzemieniarstwie nastąpił najprawdopodobniej w czasie odpowiadającym fazie BII lub schyłkowi fazy BI kultury trypolskiej (B. Balcer 1983, s. 116, 201), synchronizowanych z kulturą Tiszapolgar (S. Šiška 1968, s. 147). Wiadomo mi również, że H. Kowalewska uzyskała kilka dat radiowęglowych⁷, plasujących osadę na stanowisku 6 w Sandomierzu w granicach 3150—3000 BC, co odpowiada zarówno datowaniu kultury Tiszapolgar

(J. Pavúk, S. Šiška 1980, s. 139), jak i osad późnej fazy kultury malickiej i K LW na Lubelszczyźnie (U. Kurzątkowska 1985, s. 3, 6).

Zależność chronologiczna najmłodszych zespołów fazy rzeszowskiej i najstarszych śladów osadnictwa K LW w północno-wschodniej Małopolsce w świetle powyższych ustaleń i datowania fazy rzeszowskiej (S. Kadrow 1988, s. 26) nie ulega wątpliwości. Oba ugrupowania kulturowe w pewnym sensie stykały się ze sobą, o ile wręcz nie współwystępowały na niektórych terenach — co prawda w dość krótkim przedziale czasowym. S. Kadrow (1988, s. 26) wysuwa przypuszczenie, że K LW na obszarze współwystępowania z ugrupowaniami późnomalickimi może pozostawać z nimi również w zależności genetycznej. Wydaje się, że omówiony wyżej inwentarz jednego obiektu ze stanowiska 6 w Sandomierzu mógłby być potwierdzeniem tej hipotezy. Gdy bowiem wykluczy się proces mechanicznego przemieszania inwentarzy różnych chronologicznie obiektów (a wszelkie przesłanki wskazują na znaczną technologiczną i stylistyczną zwartość materiałów), mielibyśmy do czynienia ze swoistym inwentarzem „prześciowym” między późnomalicką fazą rzeszowską a zespołami lubelsko-wołyńskimi typu Złota — Grodzisko I i II⁸.

Przypisy

¹ Materiały kultury mierzanowickiej będą tematem odrębnego opracowania. W tym artykule zajmuję się wyłącznie zabytkami z jamy neolitycznej.

² Niewielu badaczy krzemieniarstwa neolitycznych „kultur pochodzenia południowego” wyróżnia wśród narzędzi kategorię obłóczników. Wg H. Więckowskiej (1971, s. 134) są to wióry — lub odłupki — z retuszowanymi wnękami, często naturalnymi. Większość archeologów włącza je do kategorii wiórów lub odłupków retuszowanych (np. M. Kaczanowska, J. K. Kozłowski 1971, s. 105).

³ Jedynie w obiektach kultury ceramiki promienistej spotyka się siekiery krzemienne (M. Godłowska 1979, s. 105).

⁴ Konsekwentnie stosuję termin „kultura lubelsko-wołyńska” (w skrócie K LW) na określenie jednostki zwanej też „kulturą ceramiki wstęgowej malowanej”; „grupą lubelsko-wołyńską ceramiki białą malowaną” lub też jeszcze inaczej, zgadzając się z J. Krukiem i S. Milisauskasem i znając zastrzeżenia niektórych archeologów co do zasadności używania tej nazwy (por. J. Kruk, S. Milisauskas 1985, s. 10 i przypis na tejże stronie).

⁵ Por. np. naczynie z Wiązownicy Małej (niepublikowane, w zbiorach Muzeum Okręgowego w Sandomierzu) i Złotej (zob. przypis 8).

⁶ Krótką informację o stanowisku 6 w Sandomierzu i rysunki wybranych zabytków z opisanego w tym artykule zespołu publikują A. Buko i S. Tabaczyński (1981, s. 33—34, ryc. 12).

⁷ Jedyna publikowana data to Gd-2040: 5090 ± 100 BP (H. Kowalewska-Marszałek 1990, s. 246).

⁸ W Złotej na stanowisku Grodzisko II w jamie 5 znaleziono naczynie — czarkę o formie typowej dla K LW z uszkiem tuż pod krawędzią i dekoracją „rzeszowską” w postaci wiszącego trójkąta utworzonego z nakłuc (Z. Podkowińska, Z. Rauhut, D. Krzak 1959, tabl. V, 1). Niemniej większość materiałów K LW ze Złotej należy już do rozwiniętej fazy tej kultury.

WYKAZ CYTOWANEJ LITERATURY

- Balcer B.
1983 *Wytwórczość narzędzi krzemiennych w neolicie ziem Polski*, Wrocław.
- Godłowska M.
1979 *Plemiona kultury ceramiki promienistej*, (w:) *Prahistoria ziem polskich*, t. II, Neolit, Wrocław, s. 301—317.
- Gurba J.
1973 *Kultura wołyńsko-lubelskiej ceramiki malowanej*, „Ann UMCS”, sec. F, t. 28, s. 83—94.
- Gurba J., Jasiński A.
1963 *Zniszczone cmentarzysko tzw. kultury ceramiki wstęgowej malowanej w Ornatowicach, pow. Hrubieszów*, „WA”, t. 29, s. 361—362.
- Kaczanowska M., Kozłowski J. K.
1971 *Materiały kamienne z osady neolitycznej i eneolitycznej w Nowej Hucie-Mogile (stan. 48)*, „Mat. Arch. Nowej Huty”, t. 4, s. 67—110.
- Kadrow S.
1988 *Faza rzeszowska grupy malickiej cyklu lendzielsko-półgąrskiego*, „AAC”, t. 27, s. 5—29.
- Kempisty E.
1962 *Naczynia z grobu kultury ceramiki wstęgowej malowanej w Sępiechowie, pow. Busko Zdrój*, „WA”, t. 28, s. 296.
- Kowalczyk J.
1954—1955 *Drugi grób kultury wstęgowej ceramiki malowanej z Jaszczowa, w pow. lubelskim*, AnnUMCS, sec. F, t. 5, s. 1—8.
- Kowalewska-Marszałek H.
1984 *Sandomierz, woj. tarnobrzeskie, stanowisko Wzgórze Zawichojskie*, Inf. Arch. (badania 1983), s. 50—51.
1986 *Sandomierz, woj. tarnobrzeskie, stanowisko Wzgórze Zawichojskie*, Inf. Arch. (badania 1985), s. 31.
1990 *Sandomierz — Wzgórze Zawichojskie. Beispiel einer neolithischen befestigten Anlage in Südostpolen*, Jahresschrift für mitteldeutsche Vorgeschichte, t. 73, s. 237—247.
- Kruk J., Milisauskas S.
1981 *Wyżynne osiedle neolityczne w Bronocicach*, „APolski”, t. 26, s. 65—113.
1985 *Bronocice. Osiedle obronne ludności kultury lubelsko-wołyńskiej (2800—2700 lat p.n.e.)*, Wrocław.
- Kurzątkowska U.
1985 *Chronologia kultur neolitycznych Polski w świetle dat radiowęglowych*, Archeologiczne Listy, nr 1:1985, Lublin.
- Nosek S.
1955 *Kultura wstęgowej ceramiki malowanej na Lubelszczyźnie*, „Światowit”, t. 21, s. 125—137.
- Pavúk J., Šiška S.
1980 *Neolit a eneolit*, (w:) *Návrch chrónologie praveku a včasnnej doby dejinnej na Slovensku*, „Slov. Arch.”, t. 28, s. 137—152.
- Podkowińska Z.
1953 *Pierwsza charakterystyka stanowiska eneolitycznego na polu Grodzisko I we wsi Złota, pow. Sandomierz*, „WA”, t. 19, s. 1—53.
1960 *Badania w Strzyżowie, pow. Hrubieszów, woj. Lublin, w latach 1935—1937 oraz 1939*, „APolski”, t. 5, s. 39—80.
- Podkowińska Z., Rauhut D., Krzak Z.
1959 *Osadnictwo eneolityczne na Grodzisku II w Złotej, pow. Sandomierz*, „APolski”, t. 3, s. 236—278.
- Šiška S.
1968 *Tiszapolgárska kultura na Slovensku*, „Slov. Arch.”, t. 16, s. 61—154.
- Tabaszyński S., Buko A.
1981 *Sandomierz. Starożytność, wczesne średniowiecze*, Rzeszów.
- Więckowska H.
1971 *Materiały krzemienne i kamienne z osady kultury ceramiki wstęgowej i trzcinieckiej w Opatowie*, (w:) *Z polskich badań nad epoką kamienia*, Wrocław, s. 103—183.

Jolanta M. Scibior

Materialien aus einem zerstörten neolithischen Objekt aus der Fundstelle 6 (Wzgórze Zawichojskie) in Sandomierz

Zusammenfassung

Die Fundstelle 6 in Sandomierz ist auf einer Lössanhöhe, Wzgórze Zawichojskie genannt, auf dem Rand einer Hochebene am Wisła-Tal gelegen. Diese Anhöhe samt der Fundstelle wurde teilweise durch die Lößgewinnung zerstört. Materialien, die zum Thema vorliegendes Beitrags geworden sind, stammen aus dem durch Erosion und Abhangrutsch zerstörten neolithischen Objekt. Es war wahrscheinlich eine Siedlungsgrube vom Wirtschaftscharakter (die Fundstelle ist eine Siedlung der Malice-Kultur aus ihrer Rzeszower Spätphase und der Lublin-Wolynien-Kultur).

Der Feuersteinstoff repräsentiert einen Typ des „Umbruchinventars“ — es werden: eine starke Neigung zur Makrolitisierung, Frequenzänderungen in den einzelnen

Gerätetypen (zahlreiche Stichel und Späne mit Retusche, wobei die Kratzer fast völlig fehlen) sichtbar, es tritt auch Rinnenretusche auf. Die Keramik weist die für die Lublin-Wolynien-Kultur typischen Merkmale auf, bei gleichzeitiger Anwesenheit der von der Malice-Kultur übernommenen Elemente, wie z. B. einiger Schmuckmotive.

Die Fundstelle wurde 1981—1989 von H. Kowalewska-Marszałek aus der Polnischen Akademie der Wissenschaften untersucht.

Es wurden damals zahlreiche Gruben und Graben freigelegt, den Gräben in Złota, Strzyżów und Bronocice ähnlich. Die Siedlung wird in den Schluß des IV. Jahrtausends BC datiert.

Материалы из реликтового неолитического объекта в Сандомеже, стоянка 6 (Завихойский холм)

Резюме

Стоянка 6 в Сандомеже располагается на лёссовой возвышенности, называемой Завихойским холмом, на краю высоты над долиной Вислы. Этот холм, а вместе с ним стоянка были частично уничтожены в результате выемки лёсса. Материалы, будучие темой настоящей разработки, происходят из уничтоженного эрозией и обрывом утёса неолитического объекта. По всей вероятности это была осадочная яма хозяйственного типа (территория является селением малицкой культуры поздней жещувской фазы и люблинско-волинской культуры).

Кремнёвый материал представляет собой тип „переломного” инвентаря — заметна сильная тенденция к макролитизации, изменения в посещаемости отдель-

ных типов орудий труда (присутствие многочисленных резцов и ретушированных пластин при почти полном отсутствии скребков), появляется также жёлобообразный ретушь. Керамика проявляет черты, характерные для люблинско-волинской культуры с присутствием элементов, заимствованных из малицкой культуры, напр., некоторых декоративных сюжетов.

Стоянка подвергалась раскопкам в 1981—1989 годы Х. Ковалевской-Маршалек из Института Истории Материальной Культуры Польской Академии Наук в Варшаве. Тогда было открыто несколько десятков и рвы, похожие на рвы, окружающие поселения в Злотой, Стржижове и Бронюцах. Поселение датируется концом IV тысячелетия ВС.